

KÖROĞLU DESTANI'NDA AT, KADIN, SİLAH

Mehmet Emin BARS*

ÖZET

Köroğlu Destanı uzun asırlardan günümüze ulaşan ve hâlâ anlatım geleneğindeki yerini koruyan, sevilen bir destanıdır. Türk dünyasında ve Türklerle uzun asırlar beraber yaşamış milletlerde derin etkiler bırakmış, destani bir eserdir. Geçmiş bugüne bağlayan bir abidedir. Bugün dahi anlatıldığı ve dinlenildiği coğrafi alanın genişliği dikkate alındığında Türkler arasında kültür bütünlüğünü koruma bakımından önemi daha iyi anlaşılacaktır. Köroğlu Destanı gibi hayatini ve dinamizmini bu derece koruyan ve icra alanı geniş bir esere başka milletlerin hayatında rastlamak zordur. Türk destan geleneğindeki mükemmellik ve mektep seviyesine erişme bu sonucu doğuran etkenlerdendir. Yazımızda Köroğlu'nun Türkmen varyantında yer alan at, kadın ve silah kavramları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Destan, at, kadın, silah, kültür.

HORSE, WOMEN, WEAPON IN THE EPIC OF KÖROĞLU

ABSTRACT

The epic of Köroğlu is one of the most loved epics which reaches today from long centuries and still keeps its place of importance in narration tradition. It is an epical work that left deep influences over Turkish world and over nations lived together with Turks for long centuries. It is a monument, binding the past and the present. Even today when taken into consideration of the wideness of its narrated and listened geographical area its importance from the view of maintaining the cultural integrity between Turks will be understood much better. It is difficult to come across such a work which maintains its vitality and dynamism with a wide performance area in the lives of other nations. The perfection and the reachment of education level in Turkish epic tradition are the factors which cause this result. In our writing the concepts of horse, woman and weapon which take place in Turkoman variant of Köroğlu will be discussed.

Key Words: Epic, horse, women, weapon, culture.

---

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Doktora Öğrencisi,
m.bars@mynet.com.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Giriş

Köroğlu Destanı uzun asırlardan günümüze ulaşan ve hâlâ anlatım geleneğindeki yerini koruyan, sevilen bir destanıdır. Türk dünyasında ve Türklerle uzun asırlar beraber yaşamış milletlerde derin etkiler bırakmış, destani bir eserdir. Geçmişini bugüne bağlayan bir abidedir. Bugün dahi anlatıldığı ve dinlendiği coğrafi alanın genişliği dikkate alındığında Türkler arasında kültür bütünlüğünü koruma bakımından önemi daha iyi anlaşılacaktır. Oğuz Türklerinde ve komşu milletlerin hayatında yer alan Köroğlu Destanı, zaman ve mekân içinde anlatım geleneği vasıtasıyla kazandığı zenginlikler, yayılma ve gelişme sonucunda, karşımıza iki versiyon ve bunlara bağlı sayısız rivayetler geliştirerek çıkmaktadır.

Köroğlu Destanı gibi hayatini ve dinamizmini bu derece koruyan ve icra alanı geniş bir esere başka milletlerin hayatında rastlamak zordur. Türk destan geleneğindeki mükemmellik ve mektep seviyesine erişme bu sonucu doğuran etkenlerdendir. Köroğlu Destanı kendine has bir anlatım geleneği yaratma gücü sayesinde günümüzdeki değerini muhafaza etmiştir.¹

Köroğlu Destanı, Orta Asya'dan Balkanlara kadar Oğuz Türkleri arasında bilinen, söylenen, anlatılan ünlü bir destandır. Osmanlı sahası ile Orta Asya sahası olmak üzere iki ayrı saha içinde teşekkül eden destanın buna bağlı varyantları oluşmuştur. Bu varyantlar arasında önemli farklar vardır. Özellikle kahramanın zuhuru meselesinde ayrılık ve anlatım tekniklerindeki farklılık iki sahayı birbirinden ayırır. Orta Asya destan geleneğinde nazım dili ve tekniği hâkim iken, Osmanlı sahasında konuşma dili ve nesir hâkim unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.²

Köroğlu'nun Türk kültür ve edebiyatında özel ve önemli bir yeri vardır. Köroğlu terimi gücün simgesi, düşkünün, çaresizin, mazlumun yanında, zulmün karşısında olan bir gücün temsilcisi olduğundan büyük insan kitlelerinin kabulleri arasında yerini almış, kültür ve edebiyatın birçok türünü etkilemiştir. Sözlü anlatılarda ve yazılı halk edebiyatında farklı Köroğlu tipleriyle karşılaşılmaktadır. Bu tiplerin başında destan kahramanı Köroğlu gelmektedir. Bunun dışında hikâye kahramanı, masal kahramanı, âşık Köroğlu tipleri

¹ Dursun Yıldırım, *Türk Bitiği*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s.169.

² Dursun Yıldırım, age., s.278.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

olarak karşımıza çıkar.³ Yazımızda bu tipler arasında kahraman tipini oluşturan Köroğlu incelenecektir. Metin Ekici tarafından kaleme alınan “Türk Dünyasında Köroğlu” adlı eserde yer alan Türkmen versiyonu “Köroğlu'nun Ortaya Çıkması”⁴ varyantında yer alan at, kadın ve silah kavramları ele alınacaktır. Burada silahtan kastedilen o dönemde destan kahramanı ve düşmanları tarafından kullanılan savaş araçlarıdır.

1. Özet

Destanın konusunun bilinmesi, destanın anlaşılır olmasına katkıda bulunacağından özetinin verilmesi yararlı olacaktır:

Eski devirlerde Çardaklı Çandıbil denilen bir yurt vardır. Bu yurdun sultanı tüm vaktini zevk ve sefa içinde geçirdiğinden halk bundan memnun değildir. Han ölünce, Cığalı Bey, halk tarafından sevildiği için yeni han seçilir. Cığalı Bey'in üç oğlu vardır. Büyüğünün adı Gencim, ortancasının adı Mümin, küçüğünün adı Adı Bey'dir. Cığalı Bey büyük oğlunu evlendirir. Gencim mal mülk yığma sevdasına düşer, çok zengin olur. Ortanca oğlu Mümin hastalıklı ve gözleri şaşı olduğundan evlenemez. Adı Bey ise akıllı, cesur bir koç yiğittir.

Cığalı Bey yaşlanınca hanlığı Adı Bey'e bırakır. Bir gün Adı Bey ava çıkar, üstü kecebelye⁵ bir atlıya rastlar. Atlıyı kovalar, atlı kecebelye bırakıp kaçar. Kecebelye açınca içinden güzel bir kız çıkar. Gülendama, Reyhan Arap tarafından babası ve anası öldürülerek kaçırılan kızdır. Kız, Adı Bey'le gitmek ister. Adı Bey onu alır, abisi Mümin'e nikâhlar. Adı Bey'den memnun olan halk evlenmesini ve kendisinden sonra halkı idare edecek bir oğul sahibi olmasını diler. Adı Bey evlendirilir. Hanımı gebe kalır. Fakat kadın çocuğunu doğuramadan ölür. Bir süre sonra da Adı Bey ölür.

Cığalı Bey rüyasında bir oğlunun olduğunu görür; fakat buna bir anlam veremez. Gencim Bey'in çobanı, mezardan bir çocuğun çıkıp, keçi tarafından emzirildiğini görür. Çoban, olayı Gencim Bey'e anlatır. Gencim, kardeşinin hanımının öldüğünde hamile olduğunu ve çocuğun, kardeşi Adı Bey'in oğlu olduğunu anlar. Cığalı Bey'e haber verilir, çocuk bir tuzak kurularak mezardan çıkarılır, eve götürülür. Adını Rövsen koyarlar. Fakat mezarda doğduğu için Köroğlu (gur

³ Ali Yakıcı, “Halk Anlatılarında Yer Alan Köroğlu Tipleri ve Âşık Köroğlu'nun Bu Tipler Arasındaki Yeri”, *Millî Folklor*, 2007, S. 76, s.113.

⁴ Metin Ekici, *Türk Dünyasında Köroğlu*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.140-190.

⁵ Kecebe :Ağaçtan yapılan üstü ve dört tarafı kapalı çadıra benzer yapı, tahtirevan.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

oğlu) olarak da anılmaya başlar. Rövşen okumaya verilir, herkesi dövdiğü için hocası onu okutamaz. Küçüklükten akranlarına baş olur. Satıcılara ve esnafa nefes aldırmaz.

Bir ulu padişah vardır. Adına Hünkâr Sultan derlermiş. Hünkâr Sultan etrafındaki tüm illere söz geçirir, vergi alır, sadece Türkmen ilinden alamazmış. Adı Bey'in ölümü, Cığalı Bey'in yaşlanması ili zayıf düşürür. Hünkâr Sultan, Türkmen iline savaş açar ve Cığalı Bey ile ailesini tutsak eder. Cığalı Bey, sultanın seyisi olur. İşini iyi yaptığından önce danışman sonra da vezir olur. Fakat diğer vezirlerin kıskançlık ve dedikodusu yüzünden Sultan, ondan eşi bulunmaz bir at bulmasını ister. Uzun uğraşlar sonucu bir at bulunur. Fakat at, Hünkâr Sultan tarafından beğenilmez ve etrafındakilerin kışkırtmaları sonucu Cığalı Bey'in iki gözüne mil çekilir. Sultan tayla birlikte Cığalı Bey'i serbest bırakır. Cığalı Bey, tayı eve getirir, büyötmeye başlar. Vezirlerin kötölemesi sonunda Gülendâm'ın eşi Mümin'in de başı kesilir. Cığalı Bey, ailesiyle göç etmeye karar verir. Kaçarken padişahın adamları tarafından takip edilir; ama hepsini atlatmayı başarır. Rövşen ata binmeyi, ok atmayı, kılıç kullanmayı öğrenir.

Reyhan Arap, Gülendâm'ın yerini öğrenir, Gülendâm'ı tekrar kaçıır. Bu arada Kırat özel olarak büyütölmektedir. Kırat'ta bir takım olağanüstölükler görölür. Rövşen'in nehrin kıyısında kaybettiği at, rüyasında Hazret-i Ali tarafından geri verilir. Rövşen'in dilekte bulunması istenir. O, kendine ve atına yüz yirmi yıllık ömür, düşman eline düştüğünde kurtulmayı ve yetmiş iki dil bilmeyi diler. Dilekleri kabul edilir. Cığalı Bey, Rövşen'i iyi bir yay, ok, mızrak alması için uzak memleketlere gönderir. Rövşen orada karşısına çıkan engelleri aştıktan sonra bu silahların da en iyisine sahip olur. Rövşen, Çandıbil'e gider, babasından kalan kırk yiğit ile kendi yiğitlerini yanına alarak, Hünkâr Sultan'ın ordusunu yener, intikamını alır.

2. At

Türkler yabancı din ve medeniyetleri kabul etmeden önce, göçebe hâlinde yaşamışlardır. Göçebeler, ehli hayvan beslemekle ve avcılıkla geçinirler. Bu medeniyet tarzında hayvanlardan hem geçim vasıtası hem de sosyal hayatın diğer alanlarında faydalanılmıştır. Hayvan takviminin kullanılması, insanlara hayvan isimlerinin verilmesi eski Türk toplumunda hayvanların tuttuğu yeri anlamak için ipuçlarını vermektedir. Yerleşik medeniyet tipinde ise toprak geçim vasıtasının temelini oluşturduğundan, hayvanların önemi azalmıştır. Bunun neticesi olarak, tarla ve bahçenin egemen olduğu hayatın edebî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

tezahürlerinde bitkiyle kozmik unsurlarının kıymet kazandığını görmekteyiz.⁶

Türk kültür ve medeniyet hayatının farklı devirlerinde at, tüm canlılığı ile halk muhayyilesinde efsaneler de oluşturmuştur. Türk halkının muhayyilesinde doğan bu efsaneler, atların menşelerini farklı şekillerde oluşturmuştur. Bunun neticesinde atların gök, rüzgâr, toprak ve su menşeli oldukları ile ilgili efsaneler doğmuştur.⁷

Orta Asya'nın batı kesimleri genel olarak bozkırlarla kaplıdır. Bu bozkırlarda şiddetli bir kara iklimi hüküm sürer. Coğrafya şartları ile iklim özellikleri bu yerlerde hayvan yetişmesi için elverişli şartlar hazırlamıştır. Bundan dolayı ilk devirlerden itibaren bu topraklarda yaşayan milletlerin hayatında hayvanın ehemmiyeti büyük olmuştur. Türkler, ilk yurtlarında yaşadıkları coğrafyanın imkânları içinde kendilerine en faydalı hayvanın at olduğunu görürler. Atın ehlileştirilmesinin Türklerin maddi ve manevi hayatına tesiri büyüktür. Bunun ilk şeklini Türk vesikalarının en mükemmel örneklerinden olan Göktürk yazıtlarından itibaren görmek mümkündür. At, maddi ve askerî kudret dışında edebiyatın, sanatın teşekkülünde de önemli yer tutmuştur. Yuğlarda, şöenlerde, sünnetlerde, evlenmelerde, yer ve insan adlarında, oyunlarda, efsanelerde bu tesiri görürüz. At, güzelliği, tenasübü, kuvveti, sürati, sabrı ve insancıl özellikleriyle Türklerin gönüllerini fethetmiştir.⁸ Türk muhayyilesinde at, konuşması, sevgisi, tenkit kabiliyeti, şefkat ve vefası ile insanî vasıflar kazanmıştır.

Türk epik destan geleneğinde mit ve masalların bir özelliği olarak, hayvan kahraman tipine de rastlamaktayız. İyi bir ata sahip olunması destanlarımızın ve destan kahramanı olan alperenlerin olmazsa olmazlarından. Destanlarda kahramanların en büyük yardımcısı onun atıdır. At, destanlarda tıpkı kahraman gibi olağanüstü vasıflara sahiptir. Kahraman atı olmadan hiçbir iş başaramaz. Zaferin ve mağlubiyetin esas kahramanı âdeta attır. At, erin kanadı ve övücüdür. Destanlarda geçen atlar soy sop sahibi, şecereleri bilinen, zeki, tehlikeyi önceden sezip haber veren, kahramanlık ahlakına sahip varlıklardır. Atlar insan dilinden anlarlar, insanlar gibi konuşurlar, kahramanların yaptıkları yanlış hareketlerde onları uyarırlar, onları ölümden ve esaretten kurtarırlar. Bu atlar son derece süratlidir, göz

⁶ Mehmet Kaplan, "Dede Korkut Kitabında Hayvanlar", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, Dergâh Yay., İstanbul 2004, s.51.

⁷ Şükrü Elçin, "Atların Doğuşları ile ilgili Efsâneler", *Halk Edebiyatı Araştırmaları 2*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s.502.

⁸ Şükrü Elçin, age., "Türklerde Atın Armağan Olması", s.518-519.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

açıp kapayınca kadar dağları, dereleri aşarlar, uçma yeteneğine sahiptirler. Atların her biri özel bir isme sahiptir. Bazı destan kahramanları ve atları şunlardır: Oğuz Kağan ve Alaca At, Alpamış ve Bayşubar, Alıp Manaş ve Ak Boz At, Er Töştük ve Çal Kuyruk, Edige ve Tim Çuvar, Ural Batır ve Ak Boz At, Köroğlu ve Kırat ...⁹

Destan kahramanlarının bazıları atlarıyla anılırlar: Kır atlı Cotay Alp, sarı atlı Salay Alp, konur atlı Alp Kory Beg. Destan kahramanlarının çoğu tek başına gezer, savaşır; onlara ancak atları ve Tanrılar arkadaşlık ederler.¹⁰ At, Türkler için bir ulaşım ve yük taşıma aracı; etinden sütünden, derisinden yararlanılan bir besi hayvanı ve bir savaş aracıdır. Arkadaş gibi kendisine alışılan, kendisiyle dertleşilen bir varlık olarak da karşımıza çıkar. Türklerde daha ziyade bir binek hayvanı olarak kullanılan at, Oğuz Kağan Destanı'nda görüldüğü şekliyle bir yük aracı olarak karşımıza çıkar. Türkler ayrıca savaşa hazırlık mahiyetinde at sürülerini de gütmektedirler. At sürüsünü gütmek üstün ve gelişmiş bir yetenek gerektirdiğinden sığır ve koyun sürüleri yerine çoğu zaman at sürüleri güdülmüştür. Atlar daha hızlı ve dinamiktir.¹¹

Şamanlar bu dünyadan çıkıp, öte dünyaya geçerek kutsal güçlerle temas hâline geçer, insanların dertlerini, sıkıntılarını kutsal güçlere ulaştırırlar. Bunu yaparken elinde at başlı bir sopa vardır. Sopa yeraltına yapılan seyahatte kötü ruhları korkutmak içindir. Şamanizmle yapılan seanslarda sadece at değil, beyaz at kılları da sembolik olarak kullanılır. At, sembolik bir yürüyüşü ve ruhun bedenden ayrılışını, şamanın mitik ölümünü anlatır. At, Türk mitolojisinde sezgiyi de sembolize eder. Buryatların inancına göre, ruhu önce at görür ve kişnemeye başlar. Kutsal yaratıkların da atları vardır. Tanrıların insanlara yardım etmesi için atın varlığı gereklidir. At, tanrıları görmüş, onlara yakın olmuştur. Kâinatın sırlarına vakıftır. Bu temel özelliklerinden dolayı at, Türk toplumunda dost, sırdaş, arkadaş olma özelliğini bugüne dek taşımıştır.¹²

Destanda Adı Bey'in oğlunu mezardan çıkarmak için bir tuzak kurulur. Bir eyerin üstüne yapışkan sürülür, çocuğun oynadığı yere konur. Çocuk mezardan çıkar, eyerin üstüne biner, oynamaya dalar ve

⁹ Özkul Çobanoğlu, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yay., Ankara 2003, s.110.

¹⁰ Abdülkadir İnan, "Türk Destanlarına Genel Bir Bakış", *Makaleler ve İncelemeler Cilt I*, TTK, Ankara 1998. s.238.

¹¹ Merdan Güven, "Oğuz Kağan Destanında Hayvanlar", *Millî Folklor*, 2003, S. 57, s.83.

¹² Bilge Seyidoğlu, "Mitolojik Dönemde At", *Umay Günay Armağanı* (ed.Özkul Çobanoğlu; Metin Özasan), Ankara 1996, s. 51-55.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

oraya yapışır. Çocuk böylece tutulup eve götürülür. Köroğlu, daha bebekliğinde, eyere binmeyi öğrenmiştir. Bir anlamda o doğuştan ata binmeyi bilmektedir.

Destanda Köroğlu'nun dedesi Cığalı Bey'in seyis olması, ata verilen önemin bir başka işaretidir. Cığalı Bey, Hünkâr Sultan'a iyi bir at ararken, Şor nehrinin kıyısında yulkılar görür. Yılkı sürüsüne göz gezdirir. Sürünün arasında dolaşırken birden nehirden bir atın çıktığını, yulkıların içinden bir kırsrağa üç defa sıçradıktan sonra tekrar sulara dalıp gittiğini görür. Cığalı Bey aradığı atı bulmuştur. Kırsrağın vakti dolunca köpek yavrusu gibi bir şey doğurur. Bu durum Hünkâr Sultan'ın hoşuna gitmez, tayı beğenmez ve Cığalı Bey'in gözlerini kör eder. Tay büyür kırsrak olur. Sonra aynı tohumdan olan Arap Reyhan'ın atına damızlık olarak verilir. Köroğlu, Arap'ın atını kendi cins atına üç defa çeker, bunun sonucunda Kırat doğar. Kırat'ın hem anası hem de babası sudan çıkmıştır. O diğer atlardan farklıdır. Bu farklılık daha doğumundan itibaren ortaya çıkmıştır. Kırat, efsanelerde geçen su menşeli atlardan biridir. Kırat önce anasıyla birlikte insan gözünün ilişmeyeceği bir yere, Aras nehrinin kıyısına bırakılır. Köroğlu kendi gözünü bile atından sakınır. Bir gün tay aynı yere bırakılır, fakat bir süre sonra tayın zıplayışı, çitirtisi duyulmaz. Köroğlu gözlerini açınca nehrin diğer kıyısında onu bulur. Tay nehrin karşı kıyısında bulunan bir ihtiyar tarafından kovalanarak tekrar âdeta uçarak kırk metrelik nehrin diğer tarafına geçer. Tay kırk gün üstü sıkıca örtülü bir çukur içinde tutulur. Fakat gün ışığı aldığından kırk gün daha bekletilir. Çukurdan çıkarılınca, Aras nehrinin kıyısında kaybolur. Köroğlu onu ararken bir ağacın altında uykuya dalar. Uykusunda atı, Hazreti Ali ve erenler tarafından ona geri verilir. Kırat böylelikle gelişimini tamamlar. Köroğlu artık olağanüstü bir yardımcıya sahip olmuştur. Şahane bir atın soyundan gelen at ve atların özel bir şekilde beslenmesi sonucunda kahramanımız hiç kimsenin sahip olamayacağı, olağanüstü kalitede bir at sahibi olur.

Kahramanın hazırlanmasında atın özel bir yerinin olması birçok Türk destanında ve dünya destanlarının bazılarında görülen bir özelliktir. Ancak Kırat gibi mükemmel bir atı, biz sadece Manas, Alpamış ve Bamsı Beyrek gibi Türk destanlarında görmekteyiz. At ve kahramanın belli ölçüde özdeşleşmesine kadar uzanan kahraman ve at birlikteliğinin, Türk destanlarının vazgeçilmez bir özelliği olması, Türklerin yerleşik hayata geçmeden önceki hayat tarzlarında atın önemli bir yer işgal etmiş olmasıyla açıklamak mümkündür.¹³

¹³ Metin Ekici, age., s. 123.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Kırat'ın uçma vasfı önemli bir özelliğidir. Battal Gazi'de de Aşkar-Divzade ayakları yere dokunmadan koşan bir attır. Aynı zamanda Hızır'ın atı da uçan bir at diye tasvir olunmaktadır. Uçan at motifi, Türk destanlarını aşan bir motiftir. Yunan mitolojisindeki ilahları semalarda gezdiren kanatlı atlardır. Birçok Türk masalında da uçan atlara tesadüf edilmektedir. Diğer taraftan bu motif Moğol şamanizminde de mevcuttur. Moğol fatihine Çingiz ismini veren Moğol şamanının, birçok mucizeleri yanında bir at üstünde göğe çıktığı da söylenir.¹⁴

Destanda atın renkleri de çok önemli yer tutmaktadır. Atlar renklerine göre vasıflandırılmıştır. Köroğlu'nun dedesi, arkalarından gelen süvarilerin altındaki atlarının rengine göre tedbirler alır. En önde gelen at aldır; al at ışığa gelmez. Köroğlu atını güneşe doğru sürer. Sonra doru at gelir; bunlar eskiden uyuz geçirmiş olduklarından ağaçlık ve ormanlığa gelemezler. Takip eden at bozdur; boz atların toynağı dayanıklı olmadığından dağa taşta sürülür. Peşinden gelen demir kırat toza dumana gelemez, çöle sürülerek ondan kurtulur. Kırat böylelikle tüm atları geçer.

Renklerin bu hususiyet ve önemleri meşhur atların, renkleriyle beraber anılmasını sağlamıştır. Hatta Orhun Kitabeleri gibi tarihî abidelerde bile, hakanın atı, rengi ile anılmıştır. Bugün de atların rengine göre iyiliğini, kötülüğünü, uğurluluğunu, uğursuzluğunu tanımak Türkler arasında yaygındır.¹⁵

3. Kadın

Mehmet Kaplan “Dede Korkut Kitabında Kadın” adlı makalesinde yaşadığımız devrelere göre Türk Edebiyatında kadını üç şekilde değerlendirir:

“1. İslamiyetten önce ve göçebelik devrinde o, bu devrin ideal erkek tipi olan Alp tipine yaklaşır. Erkek gibi o da ata biner, ok atar, kılıç kullanır ve icabında düşmanla kahramanca çarpışır.

2. Yerleşik medeniyete ve İslam kültür çevresine dâhil olduktan sonra kadın, erkek gibi ve erkekten daha fazla pasif bir karakter arz eder. Toprak ve din, insanları kendilerinden üstün tabiat veya tabiatüstü kuvvetlere bağlar. Bu devirde kadının kahramanca vasıflarını kaybederek bir haz ve aşk mevzuu olduğu görülür.

¹⁴ Pertev Naili Boratav, *Köroğlu Destanı*, Adam, İstanbul 1984, s. 68.

¹⁵ Pertev Naili Boratav, age., s. 71.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

3. Batı medeniyeti tesiri altına girdikten sonra kadının ilkin edebiyatta, sonra hayatta beşerî hakları müdafaa edilir ve tamamıyla erkekle eşit bir seviyeye getirilir.”¹⁶

Çobanoğlu, Kaplan'ın kadınlarla ilgili bu görüşlerine katılmaz. Kadının durumunun İslamiyetle ilişkilendirmenin doğru olmadığını ifade eder. İslam öncesi Türk toplum yapısı içinde çok bağımsız kişilikler olarak düşünülen kadınların, İslamiyetle birlikte pasifleştirilerek eve kapatıldığı, çok eşliliğin ortaya çıkıp yaygınlaştığı görüşleri doğru değildir. Bu değerlendirmedeki en büyük yanlışlık Türk kültür tarihinde yerleşik hayata geçiş ile İslamlaşmanın eş zamanlı olarak gerçekleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Oğuz Kağan örneğinden başlayarak ve toplumun sınırlı bir kesimi tarafından uygulanan çok eşliliği Türk kültür tarihinin daha erken dönemlerinde de görürüz.¹⁷

Birçok Türk destanının merkezî kahramanı kadınlar olmuştur. Altay yöresi destanlarında kadınlar son derece aktiftirler. Göçebe toplum yapısı içinde kadınlar, ata biner, kılıç kuşanır, ok atar, ava çıkar. Kırgızların Cangıl Mirza, Uygurların Nözügüm, Başkurların Zaya Tülek, Hakasların Altın Arığ kahraman kadın tiplerinden birkaçını oluştururlar. Manas'ın hanımı Kanıkey ise bozkır kültürünün ideal kadın tipidir. O sadakatiyle, güzelliğiyle, misafirperverliğiyle, iyi bir aşçı ve doktor oluşuyla, kültürel seviyesinin üst düzeyde oluşuyla ideal bir kadındır. Yerleşik bir hayata geçişle birlikte kadın daha pasif bir şekilde karşımıza çıkar. Bununla birlikte o, kahramanlık vasıflarını tamamen kaybetmemiştir. Sadece zor durumla karşılaşıldığında silahına sarılır. Ayrıca erkek egemen toplumun tipik örnekleri olan Oğuz Kağan, Dede Korkut, hatta kamlık dinine mensup Altın Arığ, Maaday Kaara gibi destanlarda da pasif kadın tipine rastlarız.¹⁸

Kahramanlık konulu destanlar, alp tipini temsil eden erkek kahramanların çevresinde gelişen olayları anlatmaktadır. Kadınlar genelde bu tür destanlarda belirli bir rol oynamamaktadır. Bazı arkaik destanlarda olayların merkezinde kadınların olduğu da görülür. Toplumda atlı göçebe bir medeniyetin sonucu olarak erkekler daha etkindir.¹⁹

Kadının Türk mitolojisinde önemi büyüktür. Millî Türk Mitolojisi kadınlığı takdis eder. Altay silsilesinde kadın adını taşıyan

¹⁶ Mehmet Kaplan, age., “Dede Korkut Kitabında Kadın”, s.39.

¹⁷ Özkul Çobanoğlu, age., s. 108-109.

¹⁸ Özkul Çobanoğlu, age., s. 109.

¹⁹ Mehmet Aça, “Reşideddin Oğuznâmesi'nde Kadın”, *Millî Folklor*, 2007, S.76, s.77.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

bir dağ vardır. Destani kahramanların çoğu annelerinin yahut hemşirelerinin nezaretinde büyür. Kadın, at ve demir kahramanların daimî yoldaşları ve kuvvet membalarıdır. Manas'ta kadın evin talih ve namusunun muhafızıdır. Kadın sözüne kulak asılmadığı gün, kahramanın ölümüdür. Başkurt ve Kazak-Kırgızlar'ın "Kuzukörpe ve Bayan" destanında kadın bir melek olarak tasvir olunur. Türk milleti tarihin garip değişmelerine ve büyük buhranlarına maruz kaldığı zamanlarda, Türk kadınlığı Türklüğü muhafaza etmesini bilmiştir. Türk ili, Türk vatanı ve Türk milletini o mukaddes kuvvet yaratmıştır.²⁰

Köroğlu Destanı'nda kadın, daha çok bir aşk ve haz mevzuu olarak görülür. İslamiyet öncesi ideal erkek tipi olan alp tipine yaklaştırmış bir kadın yoktur. Erkek gibi ok atmaz, kılıç kullanmaz, at binmez ve hiçbir yerde erkekle mücadele etmez. Destanda adı geçen tek kadın olan Gülendama, Şirvan valisinin kızıdır. Reyhan Arap, Gülendama'ı ilk kaçırdığında ana ve babasını öldürür. Gülendama'ı bir kecebeye sarar; fakat Gülendama, yolda Adı Bey tarafından kurtarılır. Gülendama burada tamamen pasif bir tutum sergiler. Ne kaçırılma öncesinde ne de sonrasında herhangi bir mücadele izine rastlanmaz. Adı Bey tarafından kurtarıldığında gideceği yeri olmadığından, kendisiyle birlikte gitmek ister. O güçsüz, korunmaya muhtaç bir varlık görüntüsü içindedir. Bu güçsüzlük ve çaresizliğin neticesinde Adı Bey'in abisi ile evlendirilir. Mümin, hastalıklı ve gözleri şaşkı biridir. Daha önce babası tarafından evlendirilmek istenmiş fakat olumsuz niteliklerinden ötürü kimse onunla evlenmek istememiştir. Gülendama ise tarifi yapılamayacak derecede güzel bir kızıdır. Üzerinden uzun süre geçmiş olmasına, Gülendama eski güzelliğini yitirmiş olmasına rağmen Arap Reyhan'ın onu istemesinin sebebi de bu derece güzel olmasıdır. Gülendama gibi bir güzelin Mümin gibi olumsuz niteliklere sahip birine verilmesi eşit olmayan bir durum doğurmuştur. Bu evlilikte Gülendama'nın hiç fikri alınmaz. Dede Korkut destanındaki eşini kendi seçen Banı Çiçek tipini burada göremiyoruz. Banı Çiçek'in evleneceği erkekten beklentilerine ise burada hiç rastlanmaz. Hatta kadın hiçbir beklenti içinde değildir. Kaderine razı, memnun olup olmadığı belli olmayan, müphem bir durum söz konusudur.

Kadın bazı durumlarda acizliğini ve yardıma muhtaç olduğunu söylemekten çekinmez. Gülendama, Arap Reyhan'ın kendisini götürmemesi için yalvarır. Onda erkeğe karşı koyacak güç yoktur.

²⁰ Abdülkadir İnan, "Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın", age., s.274-280.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Köroğlu'nun çocuk, Cığalı Bey'in ihtiyar ve kör olmasından yararlanan Arap Reyhan Gülendama'ı kolayca kaçıır. Destanda Güldam dışında bir kadın isminin geçmemesi de kadının eserde bulunduğu yeri göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Adı Bey'in evlendiği ve Köroğlu'nun annesi olan kadın üzerinde durulmaz. Adı Bey evlendirilir. Eşi hamile iken ölür. Bunun sonucunda çocuk, mezarda (gur) doğar. Köroğlu'nun annesi, Oğuz Kağan Destanı'nda yer alan Oğuz'un annesi Ay Kağan'a verilen yer kadar destanda yer alır.

Bunun dışında kadından beklenen davranışlara da değinilmiştir. Çocuk mezardan çıkarılınca eve getirilir, kadınlara teslim edilir. Kadınlar çocuğu temizler ve giydirebilirler. Rövsen biraz büyüyüp çevre esnafını rahatsız edince, Cığalı Bey tarafından ona göz kulak olunması için Güldama'a verilir. Bu bilgiler olayların yaşandığı toplumda çocuklara bakma, yedirme, içirme, giydirme, büyütme ve terbiye etme görevlerinin kadınlara bırakıldığını gösterir.

Kadın misafirperver olma özelliğiyle de karşımıza çıkar. Kırk derviş misafir olunca Güldama, iki kat kuşağını beline bağlar, kollarını sıvar, gün batımından ertesi günün akşamına kadar misafirlerine hizmet eder. Misafirler giriş çıkışından hizmet edişine, temizliğinden pişirdiği yemeklere kadar onda hiçbir kusur bulamaz. Güldama'nın görgüsüne, adabına, insanlığına, güzelliğine ve sevecenliğine hayran kalırlar. Sıralanan bu özellikler toplumun ideal kadınının niteliklerini bize verir. İdeal kadın tipinin niteliklerinde değişim olmuştur. Erkek gibi savaşı, kılıç kuşanıp ok atan, ata binip düşman kovalayan kadın, yerini evine en iyi biçimde hizmet eden, çocukla ilgilenen, erkeğin isteklerini en iyi şekilde karşılayan yeni bir kadına bırakmıştır. Destanda kadının erkeğinden beklentilerine yer verilmemiştir. Kadının kocasına sadık olduğu görülür. Mümin gibi bir erkekle evli olmasına rağmen Güldama'nın şikâyet içeren bir durumu görülmez. O, kocası ölene dek sadakatini korumuştur. Hatta kocasının ölümünden sonra bile bu sadakat devam etmiştir.

Göçebe toplumda kadının en büyük meziyeti kahramanlık ve annelik duyguları olduğu hâlde Köroğlu Destanı'nda kadın, farklı bir açıdan, misafirperverlik ve ev işi bakımından değerlendirilmiştir.

4. Silah

Medeniyet tiplerini belirleyen unsurlar arasında eşya ve aletler önemli yer tutar. Göçebe, köy ve şehir medeniyetlerini birbirinden ayıran farklardan biri de bu toplu yaşayış şekline has olan eşya ve aletlerdir. Genellikle avcı, hayvancı ve akıncı olan göçebelerin

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

kullandığı vasıtalar başka, ekincilik ve bahçecilikle geçinen köylünün kullandığı vasıtalar farklıdır. Her medeniyet şeklinde eşya ve aletler yaşayış tarzının esasını oluşturur, insanların karakter ve hayat görüşleri üzerine tesir eder. Edebî eserlerde yer alan eşya ve aletler sembol, alegori ve imalardan birçoğunun esas maddesini oluşturur.²¹

Türk destan kahramanlarının pek çoğu kılıcı, mızrağı ve diğer savaş aletleri ile olağanüstü bir şekilde anlatılır. Batı Avrupa efsanelerinde de kahramanların silahlarının isimleri vardır. Eski devirlerde, özellikle kılıçlar, askerî bir onur ve gelenek sembolü idiler. Atı ve kılıcı olan düşmanlar, bütün zorlukları ve düşmanları yenebilecek durumdadırlar. Kılıçların yapımı da destanımsı bir dille anlatılır. Kılıçların hem kendisi hem de yapımıcısı destanlarda özel yer tutar.²²

Köroğlu Destanı'nda ok, yay, kılıç, zırh, kalkan ve mızrak savaş araçları olarak göze çarpar. İnsanlar mücadelelerini bu araçlarla sürdürmüşlerdir. Cıgâlı Bey henüz küçükken, torunu Köroğlu'na ok talimleri yaptırır. Köroğlu kısa zamanda ok atmaya öğrenir. Bir zaman sonra attığı ok yere düşmez olur. Bu aracı kullanmak için ava çıkar, geyik, kulun, sülün, tavşan vurur. Hatta başka gelirleri olmayan ailenin tek geçim kapısı da avlanan bu hayvanlar olmuştur.

Destanda en fazla dikkati çeken savaş aleti kılıçtır. Köroğlu, atını ararken yorgunluktan bir ağaç dibinde uykuya dalar. Uykusunda Köroğlu'na Şir-i Hüda tarafından atı ile birlikte kılıç da verilir. Şir-i Hüda, Hz. Ali için kullanılan bir sıfattır. Hz. Ali İslam tarihinde en iyi savaşçılardan biri olarak bilinir. Hatta bu cesaretinden ötürü onun için "Allah'ın Kılıcı" tabiri de kullanılır. Köroğlu'na Hz. Ali tarafından kılıcın verilmesi, destana İslami bir hava katar. Kılıç, kutsal biri tarafından verildiğinden kutsallık kazanmıştır. Köroğlu'nun kendisi diğer insanlardan farklı olduğu gibi kılıcı da olağanüstülüğe sahiptir. O artık herhangi bir kılıç değildir. Destanda mistik bir şekilde, dinî yollardan, dinî hüviyeti bulunan kişi vasıtasıyla kılıç verilmiştir.

Bu olağanüstülük sadece kılıçla sınırla değildir. Cıgâlı Bey, Köroğlu'na Isfihan, Nisbican denilen memlekette dört usta tarafından yakuttan, gümüştan, altından, mercandan üç yılda yapabildikleri bir yaydan bahseder. Bu olağanüstü yayı alabilmenin tek şartı onu çekebilmeğdir. Çekemeyenler ise dört yüz bin altın kaybeder. Düşmanın üstesinden gelmenin yollarından biri de bu yaya sahip

²¹ Mehmet Kaplan, "Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aletler", age., s. 64.

²² Özkul Çobanoğlu, age., s. 116.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

olmaktır. Köroğlu Isfahan'a gider. Yay ilk ortaya çıktığında her yer aydınlanır, orada bulunanlarda korku yaratır. Köroğlu bu yayı çeker ve yaya sahip olur.

Köroğlu yayı aldıktan sonra başka bir ustanın yanına varır. Dükkânın bir köşesinde yeşil bir mızrak vardır. Köroğlu mızrağı ustadan ister; fakat usta mızrağı vermez. Bu mızrağı kullanmak her yiğidin harcı değildir. Köroğlu'nun yakutlu cevahirden yayı aldığını öğrenen usta, mızrağı vermeyi kabul eder. Olağanüstü silahlar ancak onu hak edecek, kullanabilecek kahramanlara yakışır. Sahibi ortaya çıkmadan bu araçlar, hiçbir mal veya para karşılığında kimselere verilmez. Köroğlu aynı dükkândan zırh, kalkan gibi silah ve teçhizatların en iyilerini de alır. İyi bir ata ve gerekli silahlara sahip olan Köroğlu'nun intikamını alması için ortada hiçbir engel kalmamıştır.

5. Sonuç

Köroğlu Destanı uzun asırlardan günümüze ulaşan ve hâlâ anlatım geleneğindeki yerini koruyan, sevilen bir destanımızdır. Oğuz Türklerinde ve Türklerle uzun asırlar beraber yaşamış milletlerde derin etkiler bırakmış, destanî bir eserdir. Köroğlu Destanı gibi hayatîyetini ve dinamizmini bu derece koruyan ve icra alanı geniş bir esere başka milletlerin hayatında rastlamak zordur. Köroğlu Destanı, uzun asırlardan beri, Orta Asya'dan Balkanlara kadar Oğuz Türkleri arasında bilinen, söylenen, anlatılan ünlü bir destandır. Köroğlu'nun Türk kültür ve edebiyatında özel ve önemli bir yeri vardır.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında Köroğlu Destanı'nda yer alan at, kadın ve savaş araçları ile ilgili şu sonuçlara varmak mümkündür:

a. Türk kültür ve medeniyet hayatının farklı devirlerinde at, tüm canlılığı ile halk muhayyilesinde bir takım efsaneler oluşturmuştur. İyi bir ata sahip olunması destanlarımızın ve destan kahramanı olan alperenlerin olmazsa olmazlarından. Destanlarda kahramanların en büyük yardımcısı atıdır. At, destanlarda tıpkı kahraman gibi olağanüstü vasıflara sahiptir. Kahramanın atı olmadan hiçbir iş beceremez. Zaferin ve mağlubiyetin esas kahramanı âdeta attır. At, erin kanadı ve övücüdür. Kahramanın hazırlanmasında atın özel bir yerinin olması, birçok Türk destanında ve dünya destanlarının bazılarında görülen bir özelliktir. Destanda bu özelliklere sahip efsanevî at Kırat'tır. At ve kahramanın belli ölçüde özdeşleşmesine kadar uzanan kahraman ve at birlikteliğini destanda görmek mümkündür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

b. Kahramanlık konulu destanlar, alp tipini temsil eden erkek kahramanların çevresinde gelişen olayları anlatmaktadır. Kadınlar genelde bu tür destanlarda belirli bir rol oynamamaktadır. Köroğlu Destanı'nda kadın, daha çok bir aşk ve haz mevzuu olarak görülür. Destanda İslamiyet öncesi ideal erkek tipi olan alp tipine yaklaşmış bir kadın yoktur. Erkek gibi ok atmaz, kılıç kullanmaz, at binmez ve hiçbir yerde erkekle mücadele etmez. O güçsüz, korunmaya muhtaç bir varlık görüntüsü içindedir. Kadın bazı durumlarda acizliğini ve yardıma muhtaç olduğunu söylemekten çekinmez. Çocuklara bakma, yedirme, içirme, giydirme, büyütme ve terbiye etme görevlerinin kadınlara bırakıldığı görülür. Kadın misafirperver olma özelliğiyle de karşımıza çıkar. Erkek gibi savaşıyor, kılıç kuşanıp ok atan, ata binip düşman kovalayan kadın, yerini evine en iyi biçimde hizmet eden, çocuklarıyla ilgilenen, erkeğinin isteklerini en iyi şekilde karşılayan yeni bir kadına bırakmıştır. Göçebe toplumda kadının en büyük meziyeti kahramanlık ve annelik duyguları olduğu halde, Köroğlu Destanı'nda kadın misafirperverlik ve ev işi bakımından değerlendirilmiştir.

c. Köroğlu Destanı'nda ok, yay, kılıç, zırh, kalkan ve mızrak savaş araçları olarak göze çarpar. Destanda en fazla dikkati üzerine çeken savaş aleti kılıçtır. Köroğlu'na Hz. Ali tarafından kılıcın verilmesi destana İslami bir hava katmıştır.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet; "Reşideddin Oğuznâmesi'nde Kadın", Millî Folklor, 2007, S.76, s.76-92.
- BORATAV, Pertev Naili; Köroğlu Destanı, Adam Yay, İstanbul 1984.
- ÇOBANOĞLU, Özkul; Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yay., Ankara 2002.
- ÇOBANOĞLU, Özkul; Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, Akçağ Yay, Ankara 2003.
- EKİCİ, Metin; Türk Dünyasında Köroğlu, Akçağ Yay, Ankara 2004.
- ELÇİN, Şükrü; "Atların Doğuşları ile ilgili Efsâneler", Halk Edebiyatı Araştırmaları 2, Akçağ Yay, Ankara 1997, s.502-506.
- ELÇİN, Şükrü; "Türklerde Atın Armağan Olması", Halk Edebiyatı Araştırmaları 2, Akçağ Yay, Ankara 1997, s.518-524.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

-
- GÜVEN, Merdan; “Oğuz Kağan Destanında Hayvanlar”, Millî Folklor, 2003, S. 57, s.82-91.
- İNAN, Abdülkadir; “Türk Destanlarına Genel Bir Bakış”, Makaleler ve İncelemeler Cilt I, TTK, Ankara 1998, s.220-237.
- İNAN, Abdülkadir “Türk Destan ve Masallarında Kırklar Motifi”, Makaleler ve İncelemeler Cilt I, TTK, Ankara 1998, s.238-240.
- İNAN, Abdülkadir; “Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın”, Makaleler ve İncelemeler Cilt I, TTK, Ankara 1998, s.274-280.
- KAPLAN, Mehmet;” Dede Korkut Kitabında Hayvanlar”, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I, Dergâh Yay, İstanbul 2004, s.51-63.
- KAPLAN, Mehmet;” Dede Korkut Kitabında Kadın”, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I, Dergâh Yay, İstanbul 2004, s.39-50.
- KAPLAN, Mehmet;” Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aletler”, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I, Dergâh Yay, İstanbul 2004, s.64-84.
- SEYİDOĞLU, Bilge; “Mitolojik Dönemde At”, Umay Günay Armağanı, (ed.Özkul Çobanoğlu; Metin Özaslan), Feryal Matbaacılık, Ankara 1996, s.51-55.
- OĞUZ, M. Öcal ve diğer.; Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay., Ankara 2006.
- YAKICI, Ali; “Halk Anlatılarında Yer Alan Köroğlu Tipleri ve Âşık Köroğlu'nun Bu Tipler Arasındaki Yeri”, Millî Folklor, 2007, S. 76, s.113-123.
- YILDIRIM, Dursun; Türk Bitiği, Akçağ Yay, Ankara 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*